

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE LA SÂNMARTINU DE BEIUȘ (JUDEȚUL BIHOR)

de

Ioan Crișan

Depresiunea Beiușului, zonă cu un pregnant specific românesc, bine studiată de către etnografi și folcloriști, este mai puțin cunoscută din punct de vedere arheologic. Descoperirile întâmplătoare sunt puține. Puține sunt și cercetările întreprinse până în prezent, atât periegezele cât și săpăturile. Satele din depresiune apar în documente relativ târziu raportat la alte părți ale Bihorului. Numai o singură așezare, *Șoimuș–Petreasa*, este amintită înainte de marea invazie tătară¹. Nu toți cercetătorii sunt însă de acord că această așezare este cea care în anul 1213 este consemnată sub numele de *villa Solumus*².

În primăvara anului 1999 pe valea Crișului Negru au început ample lucrări de amenajări hidrotehnice care au prilejuit și cercetări arheologice de salvare în vederea dezangajării terenului de sarcină arheologică. Pentru început au fost identificate siturile care urmau să fie afectate de lucrări. Cu această ocazie au fost descoperite noi puncte cu urme de locuire care completează repertoriul arheologic al județului Bihor. Pe parcursul cercetărilor de teren de un real folos ne-au fost informațiile primite de la localnici³. Așa am aflat că în hotarul satului *Sânmartinu de Beiuș* în punctul numit de săteni „La Piatră” se disting urmele unei construcții care, după tradiție, ar fi fost o biserică, respectiv vechea biserică a satului, distrusă de turci. Sătenii mai relatau că din acel punct au fost scoase la suprafață, în timpul lucrărilor agricole, pe lângă cărămizi și pietre de construcție, oseminte omenești.

Aceste sumare informații ne-au atras atenția deoarece despre Sânmartinu de Beiuș se știu puține lucruri. Potrivit *Dicționarului istoric al localităților din Transilvania* satul este atestat în documente pentru prima dată în anul 1828⁴. În vecinătatea orașului Oradea mai există o localitate cu numele Sânmartin care apare în documente începând cu anul 1291⁵. În *Istoria episcopiei catolice de Oradea* se

---

¹ C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, 1967, p. 175; Gy. Györffy, *Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*, vol. I, Budapest, 1966, p. 661.

² M. Rusu în *Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p. 307.

³ Mulțumim și pe această cale profesorului A. Vesa de la Liceul „Ioan Ciordaș” din Beiuș. Mulțumim de asemenea conducerii liceului pentru sprijinul acordat pe parcursul desfășurării cercetărilor. Mulțumim și colegiei Geta Brânda de la muzeul din Beiuș.

⁴ C. Suciu, *op. cit.*, p. 129.

⁵ *Ibidem*.

poate sesiza însă o anumită rezervă privind identitatea localității la care fac referire documentele cu Sânmartinul de lângă Oradea⁶.

Deplasându-ne la fața locului am constatat că punctul „La Piatră” se află pe malul drept al Crișului Negru pe prima terasă a râului la jumătatea distanței dintre Pocola și Beiuș în stânga șoselei ce leagă cele două localități. Pe terenul în pantă se observă o ridicătură înconjurată de un șanț puțin adânc, pe alocuri chiar complet umplut cu pământ. În acest perimetru, la suprafața solului, sunt răspândite pietre și sfărâmături de cărămizi care pot proveni de la o construcție de zid apărută de un șanț. În jur, până jos la șosea, pe aproximativ cinci hectare, solul are o coloratură aparte și prezintă urme de locuire conștând în principal din fragmente ceramice medievale databile în intervalul cuprins între secolele XI–XVI. Pe baza acestor indicii se poate spune că pe terenul numit de localnici „La Piatră” se află vatra unei așezări medievale și probabil biserica și cimitirul acelei așezări.

Pentru a verifica intensitatea și consistența locuirii, precum și situația stratigrafică de pe terenul numit „La Piatră” în primăvara anului 1999 a fost deschisă, pe direcția SV–NE, o secțiune cu lungimea de 50 m și lățimea de 1 m, prelungită pe parcursul lucrărilor cu încă 1,50 m, pe care am notat-o cu S I. Pornind de la baza terasei secțiunea urcă panta acesteia, diferența de altitudine dintre cele două extremități ale sale fiind de 5,25 m. În adâncime secțiunea a fost săpată până la stratul steril care, cu excepția capătului de sud, apare la 0,50 m. Până la această adâncime s-a constatat succesiunea a două straturi de pământ: stratul vegetal și un strat argilos de culoare gălbuie-roșiatică. Stratul vegetal, având grosimea de 0,20–0,25 m este un humus de culoare neagră format în decursul unei îndelungate activități gospodărești pe un teren inițial împădurit. Stratul următor, gros de 0,25 m este caracteristic, prin structură și culoare, reliefului acoperit de vegetație forestieră. De la 0,50 m în jos urmează argila galbenă cu concrețiuni care constituie stratul steril. Stratul vegetal este singurul care conține depuneri arheologice. Din acesta coboară, adâncindu-se în straturile următoare, complexe arheologice descoperite. Prin materialul găsit în cuprinsul lor acestea aparțin epocii medievale (sec. XI–XIII și XIV–XVI).

DESCOPERIRI MEDIEVALE TIMPURI

Groapa G. Între metrii 24,60–26,50 a fost surprinsă o groapă având gura de formă neregulată cu axele de 2×2 m. Pereții săi se adânceau oblic până în stratul virgin unde fundul de formă albiată ajungea până la 0,75 m de la suprafața solului (0,50 m de la baza stratului). Pământul din umplutura gropii era afănat și prezenta urme evidente de ardere respectiv cenușă și pigment de cărbune, pe fund cărbunele alcătuind un strat gros de circa 3 cm. Inventarul gropii cuprindea fragmente ceramice, pietre de râu și pietre nerulate, o bucată mare de piatră de calcar, bucăți de chirpic ars, resturi de oase animale, o gresie de ascuțit. Ceramica din groapă se prezintă numai în stare fragmentară, neputând fi integrit nici un vas. Fragmentele provin de

⁶ V. Bunyitay, *A váradi püspökség története*, vol. III, Oradea, 1884, p. 387.

la vase de dimensiuni mijlocii și mari lucrate din pastă nisipoasă la o roată care nu era una rapidă. După ardere, care s-a realizat într-un cuptor ce nu permitea o bună aerisire, vasele au luat culoarea brun-roșcată. Decorul este format din linii orizontale groase distanțate, linii ondulate încălecate și impresiuni dispuse în șiruri orizontale pe partea superioară a vasului.

Locuința L₁. În extremitatea de nord-est a secțiunii între metrii 41–49 a fost surprins un complex de locuire construit din bârne, alcătuit din trei încăperi dispuse în ordine pe direcție sud-nord. În față se afla o încăpere de formă patrulateră asemănătoare unui trapez cu baza mare de 3,25 m, baza mică de 1,50 m și înălțimea de 3,50 m. Podina se afla la 0,40 m de la suprafața solului (0,20 m de la baza stratului), fiind astfel o construcție de suprafață. La colțuri și în interior se distingeau gropile stâlpilor de susținere a acoperișului. Accesul se făcea printr-un coridor lung de cel puțin 1 m și lat de 0,50 m. Instalația de foc care trebuie să fi existat a fost distrusă de groapa G₆ săpată ulterior în chiar mijlocul încăperii.

Inventarul acestei încăperi constă în principal din fragmente ceramice găsite pe traseul pereților din bârne. Fragmentele proveneau de la vase-borcan lucrate la o roată fără învârtire rapidă din pastă nisipoasă grosieră care, după ardere, a luat culoarea brună. Sunt doar fragmente de funduri și pereți. Decorul lor este alcătuit din linii orizontale groase drepte și ondulate. Pe două funduri au fost imprimate ștampile: un cerc cu raze, respectiv un patrulater. Pe traseul bârnei peretelui dinspre est a fost găsit un mic fragment de buză de vas de sticlă cu aspect sidefiu.

În spatele acestei încăperi se afla alta construită în același sistem. Laturile având dimensiunile de 3×3,75 m erau așezate în formă de dreptunghi. Podina se afla la nivelul încăperii din față. Nu exista o instalație de foc și nici indicii că ar fi existat. Au fost delimitate, doar trei gropi ale stâlpilor de susținere a acoperișului. În pământul de umplutură din această încăpere nu a fost găsit nici un fel de inventar.

Între cele două încăperi exista un spațiu despărțitor îngust care avea pe latura de est o deschidere spre exterior. Nici în inventarul acestuia nu s-a descoperit nimic. Faptul că cele trei încăperi aveau un perete longitudinal comun ne face să credem că se aflau sub același acoperiș.

Pe baza descrierii de mai sus se poate presupune că este vorba de o locuință cu două încăperi despărțite de o a treia pe care am putea-o numi tindă. Pe de altă parte absența unor deschideri vizibile prin care cele trei încăperi să comunice între ele poate conduce la ipoteza că numai încăperea din față servea ca locuință, celelalte fiind doar niște anexe. Cea din mijloc (A₁) putea fi șopron, pățul sau magazie, iar cea din spate (A₂), mai spațioasă, grajd de vite. Toată cele trei încăperi (locuința și cele două anexe) alcătuiau o singură gospodărie. Locuințele medievale timpurii descoperite până în prezent în Crișana sunt în quasitotalitate cu o singură cameră. Doar la Biharea în incinta cetății⁷ și la Sănnicolau Român⁸ au fost identificate locuințe cu două încăperi. Pe lângă dimensiuni, plan și alcătuire, complexul de la Sânmartinu

⁷ S. Dumitrașcu, *Biharea*, vol. I, 1994, p. 70–71, 208–210.

⁸ Idem, *Cercetările arheologice de la Sănnicolau Român, jud. Bihor*, in *Materiale și Cercetări Arheologice*, București, 1992, p. 192–194.

de Beiuș atrage atenția și prin fragmentul de vas de sticlă. Fragmente dintr-un mic recipient de sticlă au fost descoperite la Sânnicolau de Beiuș în perimetrul reședinței feudale de tip kemenata de pe Dealul Bisericii (Dealul Popii)⁹. Numărul neobișnuit de încăperi (sau anexe) ale locuinței de la Sânmartinu de Beiuș și utilizarea de către locatari a unui recipient din categoria vaselor de lux pledează pentru apartenența acestui complex de locuire la o familie mai înstărită.

Groapa G₆. A fost săpată în mijlocul locuinței L₁. Groapa avea gura de formă ovală cu diametrele de 1,75×2 m. Fundul albiat se afla la 0,85 m de la suprafața solului (0,60 m de la baza stratului). Pământul de umplutură din locuință prezenta urme de ardere, respectiv cenușă și lemn carbonizat. Inventarul ei era alcătuit din fragmente ceramice, resturi de oase animale, pietre de râu, chirpic ars și o bucată de cărămidă. Prezența alături de aceste materiale a unei bucăți de lutuială de vatră ne face să presupunem că aceasta provine de la instalația de foc a locuinței pe care cei care au săpat groapa au distrus-o. Ceramica din groapă prezintă asemănări cu cea descoperită în locuință, atât ca manieră de lucru, cât și ca forme și elemente de decor. În groapă a fost descoperită și o margine de căldare de lut, precum și un fragment de vas lucrat dintr-o pastă mai fină și cu un decor diferit de cel întâlnit pe fragmentele din locuință. Luând în considerare și bucata de cărămidă nu credem că greșim spunând că groapa a fost săpată după defăcarea locuinței, probabil tot în scopuri gospodărești, umplându-se apoi, treptat, cu pământ și diverse materiale.

Pentru datarea celor trei complexe medievale timpurii apelăm în primul rând la ceramică. Analogii apropiate pentru aceasta găsim în descoperirile făcute de R. Popa la *Sânnicolau de Beiuș* aflat la aproximativ 15 km distanță în aval pe Crișul Negru la ieșirea râului din defileu în afara depresiunii Beiușului. Deși prin nume se leagă de Beiuș această localitate aparține mai mult zonei de câmpie ce are ca centru polarizator orașelul Tinca. Încercând să încadreze cronologic materialul ceramic rezultat din săpăturile de la Sânnicolau de Beiuș, R. Popa spunea următoarele: „... ceramica se datează în linii, mari în secolul al XII-lea dar unele dintre ele pot aparține și secolului precedent după cum altele ar putea data de la începutul secolului al XIII-lea. Stadiul actual de cunoaștere a ceramicii transilvănene din secolele XI–XIII și lipsa unor scheme evolutive cu valabilitate regională fac foarte dificilă datarea mai strânsă pe jumătăți de secol, a celor mai multe dintre descoperirile acestei epoci și în special a ceramicii comune și a uneltelor”¹⁰. Analogii pentru ceramica de la Sânmartinu de Beiuș mai găsim în Bihor la *Voivozi, Sânnicolau Român, Biharea și Cefa*. Pe temeiul acestora încadrăm locuirea medievală timpurie de la Sânmartinu de Beiuș în secolele XI–XIII. În ceea ce privește complexele cercetate considerăm că groapa G₅ și locuința L₁ cu cele două anexe ale sale A₁ și A₂ s-ar putea încadra în sec. XII, poate chiar ceva mai devreme. Spre o atare încadrare cronologică pare să conducă și fragmentul de vas de sticlă amintit, având în vedere

⁹ R. Popa, N. Chidioșan, *O reședință feudală din secolele XI–XII la Sânnicolau de Beiuș, pe Crișul Negru (jud. Bihor)*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, București, 1986, p. 231.

¹⁰ *Ibidem*, p. 232.

că fragmentele de recipiente din același material descoperite de R. Popa la Sânnicolau de Beiuș au fost plasate cronologic în secolele XI–XII. Groapa G₆, care ferestruiește locuința L₁, este sigur ulterioară acestuia, putând data din sec. XII–XIII.

DESCOPERIRI MEDIEVALE

Așa cum s-a arătat, la suprafața solului apare din abundență material arheologic medieval (fragmente ceramice de vase și cahle, sfărâmături de cărămizi și de piatră cu urme de mortar, vârfuri de săgeți) databil în intervalul dintre secolele XIV–XVI.

Groapa G₁. Între metrii 18–19 ai secțiunii sub stratul vegetal s-a conturat pata unui complex arheologic ce depășea marginile acestuia. În secțiune complexul se prezenta sub forma unei alveolări al cărei fund se afla la 0,50 m de la suprafața solului (0,25 m de la baza stratului vegetal). Obiectivul a fost considerat de noi o groapă și a fost notat cu G₁. Groapa era plină cu lemn carbonizat și cu ceramică în stare fragmentară. Fragmentele provin de la vase-borcan modelate la roata cu turație rapidă din pastă nisipoasă care prezintă culoarea cenușie cu pete negre, rezultate în urma unei arderi neuniforme. În interior marginea buzelor este sențuită sau prezintă o nervură pentru sprijinirea unui capac. În exterior marginea este îngroșată sub formă de pliuri și praguri. A putut fi integrit un vas-borcan de dimensiuni mijlocii (I = 27 cm, d.g. = 19 cm, d.f. = 11 cm), având imprimate pe umăr caneluri largi. În groapă a mai fost găsit un prâsnel de fus de formă tronconică. Materialul ceramic aflat în pământul de umplutură al gropii își găsește analogii în ceramica descoperită în complexele arheologice cercetate la Cefa punctul „La Pădure” datând din sec. XVI¹¹, complexul de la Sânmartinu de Beiuș putând fi de asemenea încadrat din punct de vedere cronologic în acest secol.

În secțiunea S I A între metrii 21–24 au apărut una lângă alta trei mici gropi (G₂, G₃ și G₄) în care au fost sesizate pete de culoare roșie rezultate în urma unei arderi. S-au găsit și câteva mici cioburi atipice de vase lucrate cu mâna.

În concluzie sondajul și cercetările de teren de la Sânmartinu de Beiuș prezintă un interes deosebit prin descoperirea unei vetre de locuire ale cărei începuturi pot coborî până în preistorie. Materialul arheologic descoperit și complexele cercetate confirmă că pe locul numit „La Piatră” a existat o așezare medievală timpurie, prima identificată până în prezent pe teren în depresiunea Beiușului. Suntem convinși că prin intensificarea cercetărilor vor fi descoperite și altele. Rezultatele obținute prin sondajul efectuat în anul 1999 la Sânmartinu de Beiuș îndeamnă la continuarea săpăturilor în situl de pe terenul „La Piatră”. Vor fi adunate noi date privind vechimea locuirii din așezare și vor fi obținute informații despre edificiul care se presupune că ar fi existat pe acel loc.

¹¹ I. Crișan, *Complexe gospodărești descoperite în anul 1994 în așezarea Cefa–La Pădure, județul Bihor*, în *Crisia*, XXV, 1995, p. 41–42, fig. 10, pl. X–XI.

LE SONDAGE ARCHÉOLOGIQUE DE SÂNMARTINU DE BEIUȘ (dép. de Bihor)

Résumé

Les recherches archéologiques de surface entreprises pendant le printemps de l'année 1999 dans la dépression de Beiuș ont conduit à la découverte dans les confins de la localité Sânmartinu de Beiuș à l'endroit nommé La Piatră (à La Pierre) d'un habitat de longue durée. Pour vérifier l'intensité de l'habitat dans cet endroit on a effectué un sondage de contrôle stratigraphique consistant dans une section en longueur de 51,50 m et en largeur d'un metre. On a constaté que la couche végétale, en grosseur de 0,25–0,30 m est la seule couche qui contient des dépôts archéologiques. On a découvert sept complexes archéologiques notés, selon des catégories, en ordre de la découverte: six fosses et un logement. Les fosses sont: G₁ (XVIe siècle), G₂, G₃, G₄ (sans du matériel significatif) et G₆ (XII–XIIIe siècles). Le logement se compose d'une habitation (L₁) et de deux annexes (A₁ et A₂) datables, en raison du matériel archéologiques, au XIe–XIIe siècles.

1

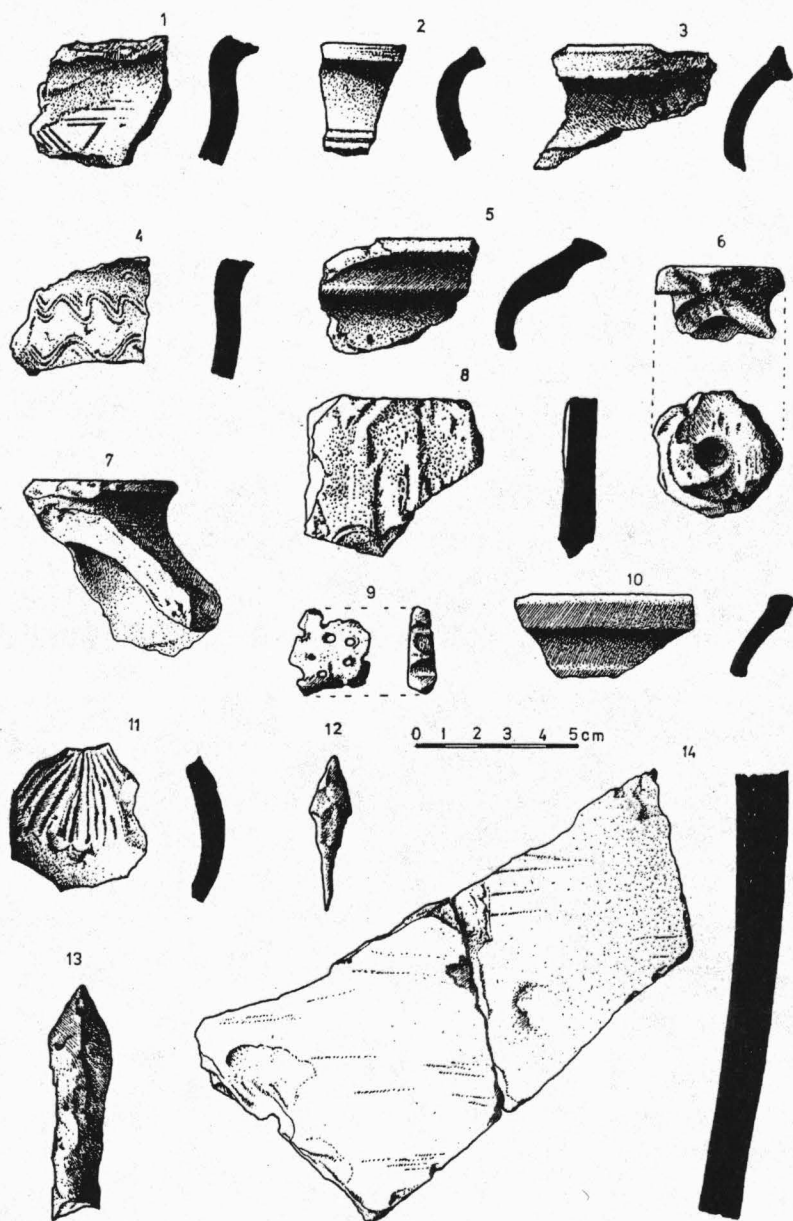

2

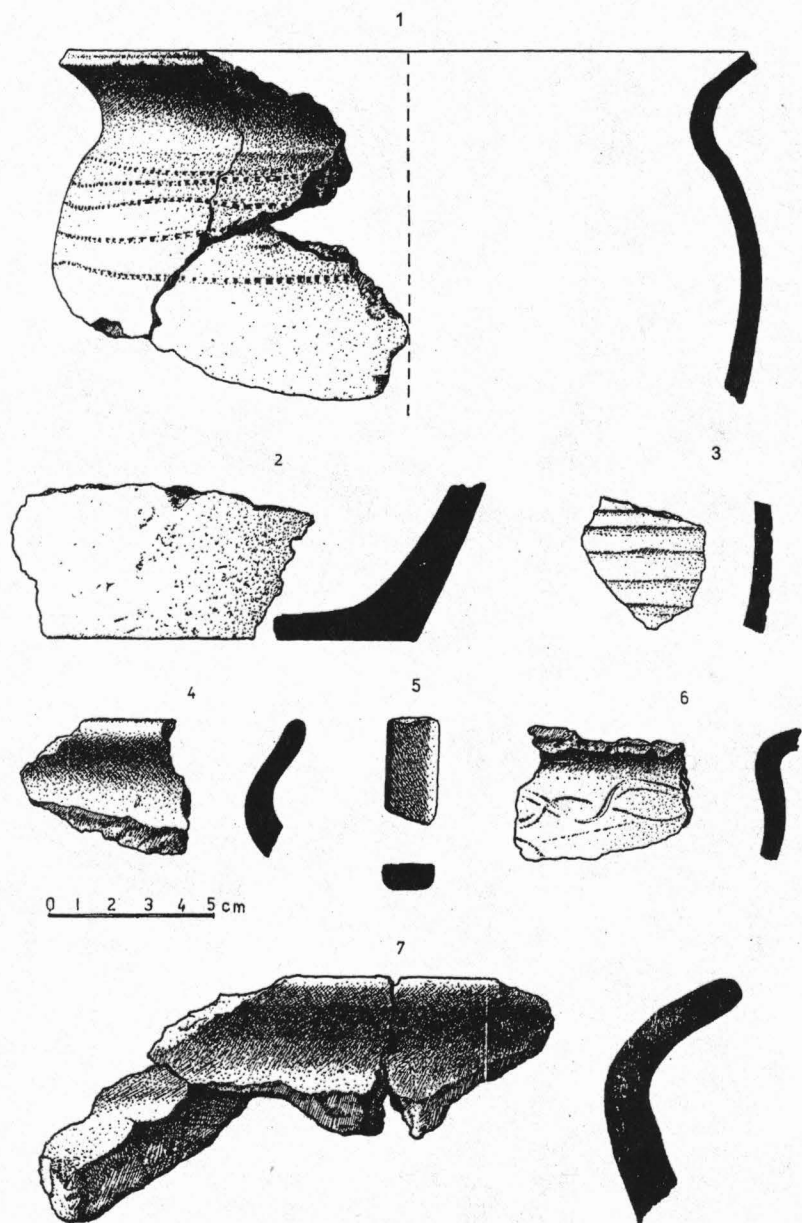

Fig. 1. Așezarea Sânmartinu de Beiuș–La Piatră cu secțiunea S I/1999. L'habitat Sânmartinu de Beiuș–La Piatră avec la section S I/1999.

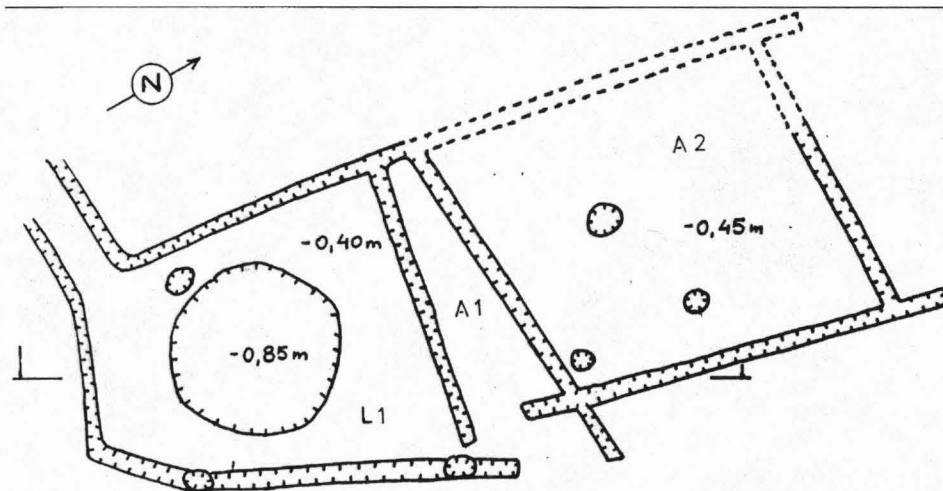
Fig. 2. Secțiunea S I/1999, locuința L₁ (sec. XI–XII) aspect de săpătură. La section S I/1999, le logement L₁ (XIe–XIIe siècles), aspect de fouille.

Pl. I. Sânmartin de Beiuș-La Piatră, 1999. Material arheologic găsit la suprafața solului: 1-4 fragmente ceramice (sec. XI-XIII), 5-9, 11, 14 fragmente ceramice (sec. XV-XVI), 10 fragment ceramic (sec. XIV), 12 vârf de săgeată (sec. XI-XIII), 13 vârf de săgeată (sec. XV-XVI). Matériel archéologique trouvé à la surface: 1-4 des fragments céramiques (XIe-XIIIe siècles), 5-9, 11, 14 des fragments céramiques (XVe-XVIe siècles), 10 fragment céramique (XIVe siècle), 12 pointe de flèche (XIe-XIIIe siècles), 13 pointe de flèche (XVe-XVIe siècles).

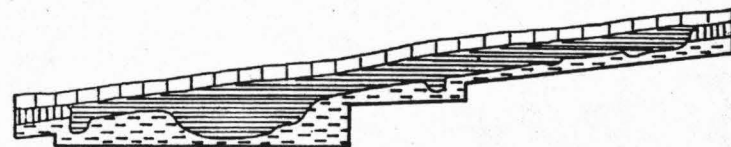

Pl. II. Sânmartinu de Beiuș–La Piatră, 1999. Secțiunea S I, groapa G₅: 1–4, 6–7 fragmente ceramice (sec. XI–XII), 5 fragment de gresie de ascuțit. La secțiunea S I, la fosa G₅: 1–4, 6–7 des fragments céramiques (XIe–XIIe siècles), 5 fragment de gres.

PL. III
SÎNMARTINU DE BEIUȘ
„LA PIETRĂ“

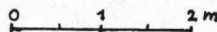
LOCUINȚA L, ȘI CELE DOUĂ ANEXE
 PLAN ȘI PROFIL STRATIGRAFIC

LEGENDĂ

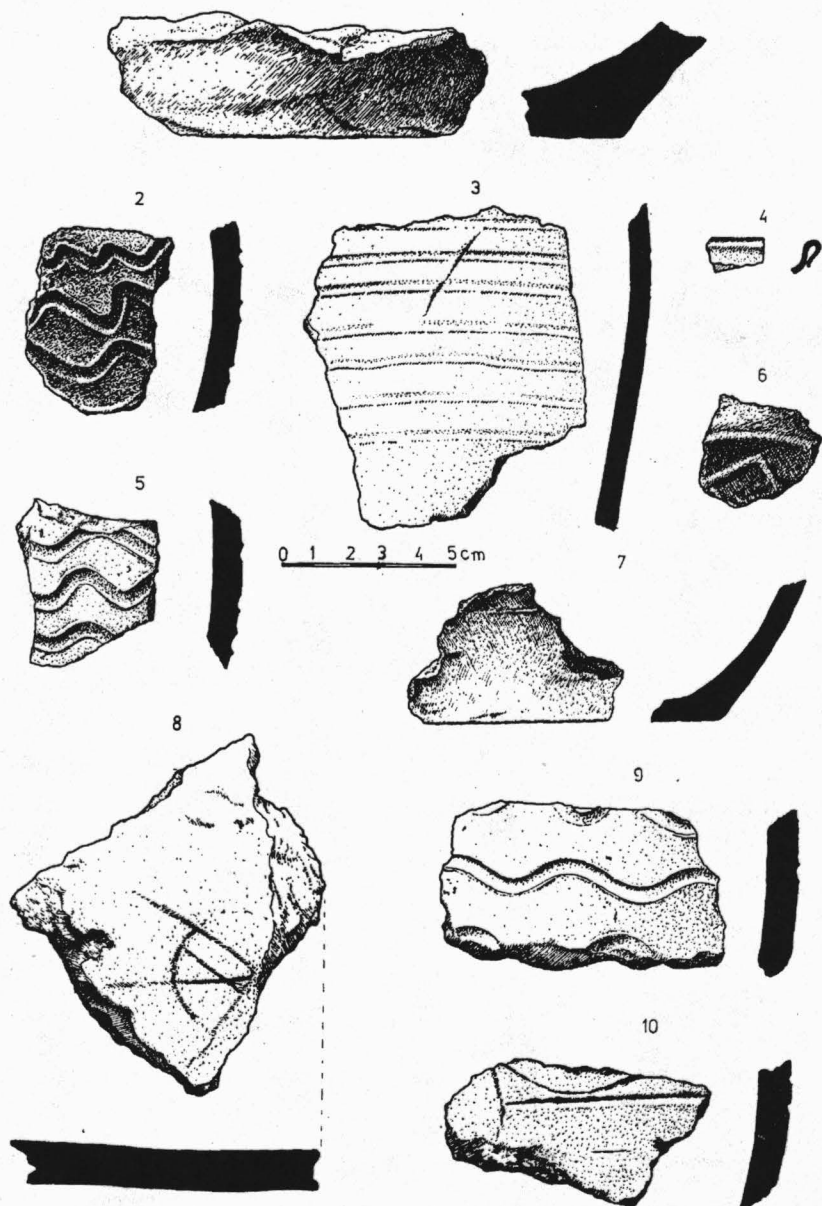
- STRAT VEGETAL (HUMUS ANTROPOGEN NEGRU)
- STRAT ARGILOS GĂLBUI ROȘIATIC
- ARGILĂ GALBENĂ

- PĂMÂNT NEGRU DE UMLUTURĂ
- TRASEU DE BÂRNĂ

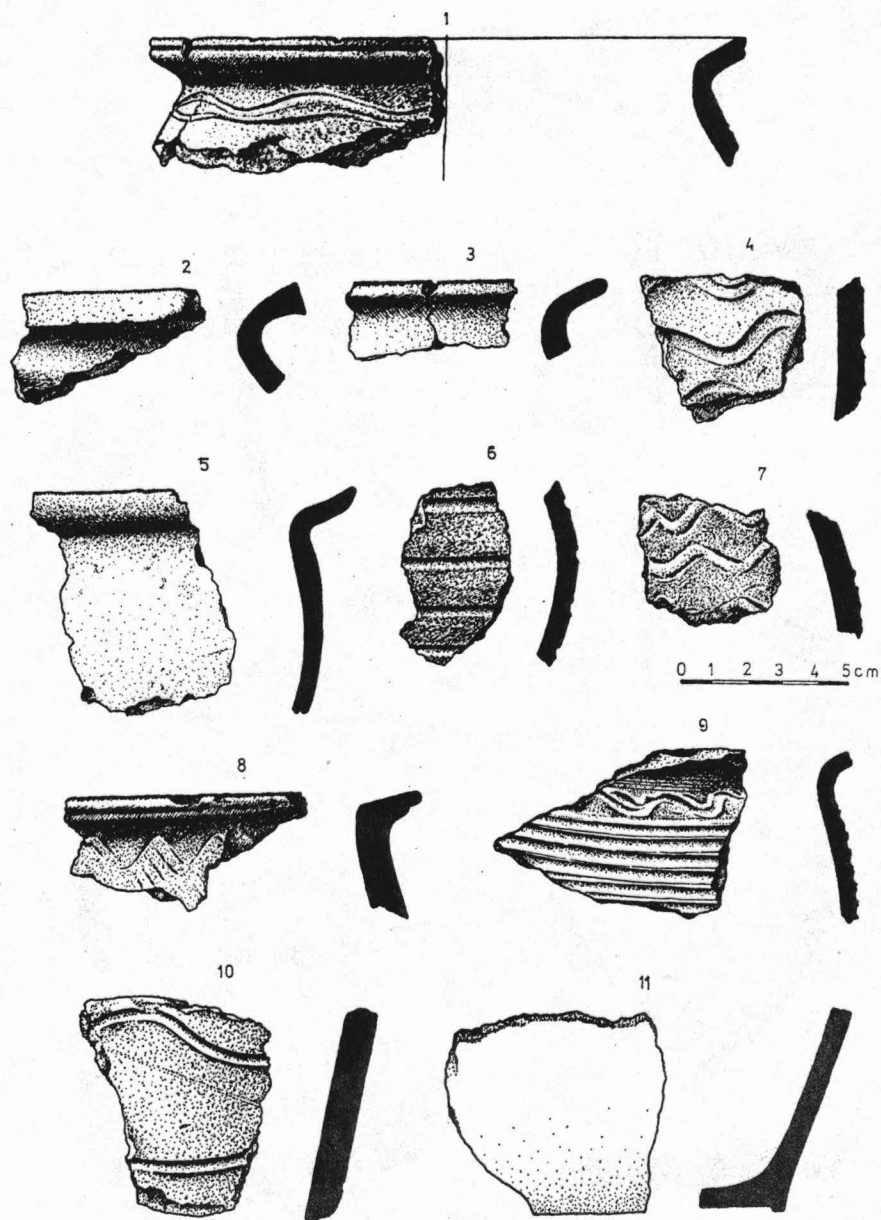
Pl. III. Sânmartinu de Beiuș–La Piatră, 1999. Le logement L, et les deux annexes. Plan et profil stratigraphique.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://mtariicrisurilor.ro>

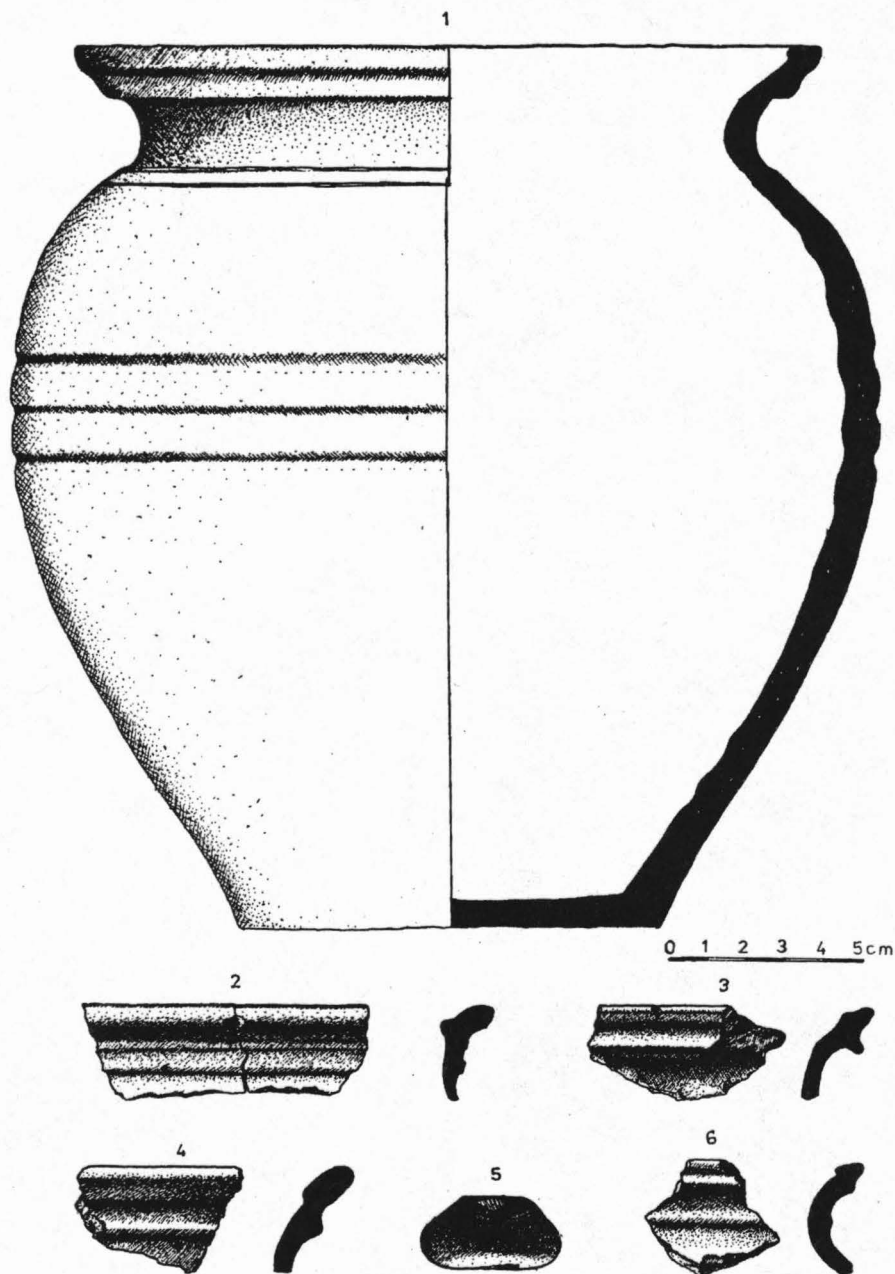

Pl. IV. Sânmartinu de Beiuș—La Piatră, 1999. Secțiunea S I, locuința L₁ : 1–3, 5–10 fragmente ceramice, 4 fragment de vas de sticlă (sec. XI–XII).

La section S I, le logement L₁ : 1–3, 5–10 des fragments céramiques, 4 fragment du pot en verre (XIIe–XIIe siècles).

Pl. V. Sânmartinu de Beiuș-La Piatră, 1999. Secțiunea S I, groapa G₆: 1-7, 10-11 fragmente ceramice (sec. XI-XII), 8-9 fragmente ceramice (sec. XII-XIII). La section S I, la fosse G₆: 1-7, 10-11 des fragments céramiques (XIe-XIIe siècles), 8-9 des fragments céramiques (XIIe-XIIIe siècles).

Pl. VI. Sănmartinu de Beiuș—La Piatră, 1999. Secțiunea S I, groapa G₁ : 1–3, 4–6 fragmente ceramice, 5 prâsnel de fus (sec. XVI). La section S I, la fosse G₁ : 1–3, 4–6 des fragments céramiques, 5 roue de fuseau (XVIe siècles).